

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สัญชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น เพื่อแสดงสถานะบุคคล สิทธิ หรือการได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมชาติคนอื่นๆ สัญชาติจึงมีความสำคัญต่อการเป็นพลเมืองของรัฐใดรัฐหนึ่งและการได้รับสิทธิและบริการต่างๆ จากรัฐนั้นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย บุคคลไร้อสัญชาติจำนวนมากจึงพยายามเรียกร้องให้คนได้สัญชาติ เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตและมีสถานะอันเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไปของรัฐใดรัฐหนึ่ง^๑

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีบุคคลไร้อสัญชาติ อาศัยอยู่จำนวนมาก การไร้อสัญชาติของบุคคลเหล่านี้เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ เช่น การไม่ได้รับการรับรองการเกิดจากรัฐใดเลย การไม่มีข้อเท็จจริงอันแสดงรากเหง้า ที่นำไปสู่จุดเกาะเกี่ยวกับรัฐใดรัฐหนึ่งอย่างแท้จริง การเกิดจากบิดามารดาไร้อสัญชาติ รวมทั้งการถูกถอนสัญชาติทั้งที่ไม่มีสิทธิในสัญชาติอื่น^๒ ตัวอย่าง เช่น ความไร้อสัญชาติของเด็กที่เกิดจากบิดามารดาที่เป็นชนกลุ่มน้อยตามแนวตะเข็บชายแดนที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนการเกิดโดยรัฐเจ้าของดินแดนที่เด็กเกิด เป็นต้น การดำเนินการแก้ไขปัญหาลงรายการสัญชาติและสถานะบุคคลตามกฎหมายแก่บุคคลไร้อสัญชาติในประเทศไทยจึงยังเป็นปัญหาที่เรื้อรังและยุ่งยากมาก เพราะกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นมีความ ซับซ้อนเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐและเป็นปัญหาของประชาคมโลกด้วย

อย่างไรก็ตามการร่วมมือในการแก้ไขปัญหามูลบุคคลไร้อสัญชาติของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ช่วยให้ชีวิตของบุคคลไร้อสัญชาติในประเทศไทยลดลง รวมทั้งการยอมรับต่อบุคคลไร้อสัญชาติดีขึ้น แต่ปัญหาที่นาเป็นห่วงของกลุ่มบุคคลไร้อสัญชาติ คือ กลุ่มบุคคลไร้อสัญชาติส่วนหนึ่งที่เป้นเด็กจะต้องประสบปัญหาต่างๆ ทั้งในด้านชีวิต จิตใจ และสังคม เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้มีความแตกต่างกับกลุ่มเด็กสัญชาติไทยอย่างชัดเจน คือ เด็กไร้อสัญชาติจะไม่มีนามสกุล ไม่มีหลักฐานแสดงสถานะบุคคล ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร เป็นต้น การเป้นเด็กไร้อสัญชาติ ทำให้เด็ก ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่เด็กพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกันตาม อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กจากรัฐใด ส่งผลให้เด็กไร้อสัญชาติรู้สึกวาทนเองมีปมด้อยและเป็นปัญหาของสังคม

เด็กไร้อสัญชาติตามบริเวณชายแดน ต้องเผชิญกับความลำบาก ต้องพบกับอุปสรรคต่างๆ นานาในการใช้สิทธิของตน นอกจากนั้น เด็กไร้อสัญชาติยังพบกับความเสี่ยงที่จะถูกเลือกปฏิบัติ ถูกกีดกัน รวมทั้งถูกล่วงละเมิด เด็กไร้อสัญชาติในชุมชนทุรกันดารที่ถนนเข้าไม่ถึงหมู่บ้าน มีวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย แต่ปัญหาสำคัญของพวกเขาคือ

^๑ กฤตยา อาชวนิจกุล และ พรสุข เกิดสว่าง, รายงานการวิจัยสถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^๒ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, รายงานผลการวิจัยเด็กไร้รัฐและเด็กไร้อสัญชาติในประเทศไทย: คือใครบ้าง ? จำแนกอย่างไร ? แก้ไขอย่างไร ?, (คณะอนุกรรมการสิทธิการศึกษาหามาตรการในการแก้ไขปัญหาลูกไร้อสัญชาติ : คณะกรรมการสิทธิการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

สถานะบุคคลและสัญชาติ ส่งผลกระทบต่อการไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิการเดินทาง สิทธิการรักษาพยาบาล โอกาสในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญมากต่อการพัฒนาตนเอง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นคือ สิทธิด้านการศึกษา เพราะเด็กไร้สัญชาติ ไม่ใช่ตัวถ่วงความเจริญ ไม่ใช่ภาระ แต่พวกเขา คือ บุคคลที่สามารถพัฒนา ให้เป็นทรัพยากรที่มีค่าได้ และสามารถเป็นบุคคลที่จะช่วยเป็นกำลังในการพัฒนาครอบครัว ชุมชนและประเทศที่เขาอยู่อาศัย ถ้าเราให้การศึกษาที่ดี มีคุณภาพและการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จิตสำนึกที่ดี

ปัจจุบันมีเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทยยังมีจำนวนมากนับแสนคน ซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานในสังคมไทย หากยังไม่มีการจัดการที่เหมาะสมให้เด็กไร้สัญชาติได้รับการศึกษา จะทำให้เด็กกลุ่มนี้ขาดสิทธิความเป็นมนุษย์ แต่หากเราไม่มองว่าเขาเหล่านั้นคือภาระหรือภัยทางความมั่นคงแล้ว น้อมนำแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับความหมายของการศึกษา เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐ มาใช้

กล่าวคือ การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศก็ย่อมทำได้สะดวกราบรื่น ได้ผลที่แน่นอนและรวดเร็ว"นอกจากนี้ พระดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในงานประชุมสัมมนาวิชาการการให้การศึกษาหลังประถมศึกษาแก่ผู้ลี้ภัย เพื่อผู้ลี้ภัย ครั้งที่ ๑ ณ นครเจนีวาประเทศสวิตเซอร์แลนด์เมื่อวันที่ ๑๗ - ๒๐ กันยายน ๒๕๔๕ ที่เสด็จฯ เยือนสมาพันธรัฐสวิสเซอร์แลนด์ ความว่า “การศึกษาเป็นโครงการระยะยาว เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา หากในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องเร่งด่วนอย่างยิ่ง เราไม่มีเวลาเหลือเพียงพอที่จะรอผลจากการค้นหาหลักฐานเพื่อพิสูจน์ว่าเด็กเหล่านี้จัดอยู่ในประเภทบุคคลที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เพราะเด็กเติบโตขึ้นทุกวัน จงให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และทำในสิ่งที่ดีที่สุดด้วยการเอื้ออำนวยให้แก่คนทุก ๆ คน โดยไม่คำนึงว่าเป็นคนเผ่าพันธุ์ใด ศาสนาใด และมีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร ขอให้เราได้ร่วมมือกันเพื่อช่วยสร้างโลกใบนี้ให้ดียิ่งขึ้น”^๓

การศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาปัญหาและอุปสรรคของของคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในเข้าสู่สิทธิในทรัพย์สินและสิทธิในเงิน เนื่องจากในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับต่างๆ มีการศึกษาปัญหาการเข้าสู่สิทธิประเภทต่างๆ ของคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในด้านต่าง ๆ แล้วแต่การศึกษาสิทธิในทรัพย์สินและสิทธิในเงินของคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติยังไม่มี ผู้ศึกษา ดังนั้น ผลจากการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะ เป็นแนวทางในการศึกษาปัญหาและเป็นข้อมูลสำคัญประกอบในการพิจารณากำหนดแนวทางในการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติเพื่อได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เด็กทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กไร้สัญชาติหรือไม่ ย่อมมีผลต่ออนาคตและความมั่นคงของประเทศชาติ และถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าควรให้ทุกฝ่ายให้ความสนใจและสนับสนุน การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้วยโอกาส เป็นเรื่องสำคัญที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายและนโยบายรัฐบาลตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้ต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้ยากไร้

^๓ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, “บทคดีวิเคราะห์การจำแนกเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติในประเทศไทย, รายงานการทำงานของคณะอนุกรรมการศึกษาหามาตรการในการแก้ไขปัญหาเด็กไร้สัญชาติในคณะกรรมการสิทธิการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุวุฒิสภา, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ, ๒๕๔๙) หน้า ๑๒๑.

ผู้พิการหรือทุพพลภาพและผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งตนเองได้ และกำหนดให้เยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการจัดการ ศึกษาอบรมจากรัฐโดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กที่ไม่ได้รับสัญชาติไทย เด็กไร้สัญชาติ เด็กที่ไม่มีสูติบัตรหรือหลักฐานทางทะเบียนราษฎรนับเป็นเด็กด้อยโอกาส ๑ ใน ๖ กลุ่ม ที่กำหนดไว้ในนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส “การศึกษา” จึงเป็นทั้งความหวังของเด็กที่จะทำให้พวกเขามีชีวิตที่ดีกว่า ขณะเดียวกันเป็นทางออกของรัฐบาลที่จะช่วยบ่มเพาะให้เด็กเหล่านี้เป็นคนดี มีคุณภาพ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม แม้ว่ากฎหมายจะรับรองสิทธิในการศึกษาของคนไร้สัญชาติไว้ก็ตาม แต่เจ้าหน้าที่บางส่วนยังมีอคติต่อคนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อสังคมไทย ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน เพื่อให้เข้าใจว่าสิทธิในการศึกษานี้เป็นสิทธิมนุษยชน บุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีสัญชาติใด หรือแม้เป็นคนไร้สัญชาติย่อมมีสิทธิในการศึกษาเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาลัทธิพุทธศาสนาเถรวาท มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และในฐานะนักศึกษาด้านพัฒนาสังคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยบำบัดและแก้ไขปัญหาสังคม จึงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติ ซึ่งรูปแบบการศึกษาที่จัดให้กับเด็กไร้สัญชาติยังไม่สามารถจัดปัญหาการเข้าไม่ถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติอีกเป็นจำนวนมาก ว่าอะไรที่ทำให้เด็กไร้สัญชาติไม่สามารถเข้าถึงสิทธิการศึกษาได้ และรูปแบบการศึกษาแบบใดที่จะเพิ่มโอกาสให้กับเด็กไร้สัญชาติได้เข้าถึงการศึกษามากขึ้น และสามารถแก้ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งข้อจำกัดของเด็กไร้สัญชาติได้ และแม้ว่าจะมีเด็กไร้สัญชาติอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาได้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องหารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมและเด็กไร้สัญชาติสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวันได้ โดยไม่ขัดต่อวิถีการดำเนินชีวิต โดยรูปแบบการศึกษาที่สามารถจะตอบสนองต่อความต้องการ ทั้งความต้องการของตัวเด็กไร้สัญชาติและครอบครัว รวมทั้งชุมชน โดยต้องเป็นการศึกษาที่ตอบโจทย์ทั้งความต้องการและความจำเป็นอย่างสอดคล้องกับบริบทของตัวเด็กไร้สัญชาติ ครอบครัว และชุมชน โดยที่เด็กไร้สัญชาติสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ประโยชน์ได้จริง และยังสามารถดำเนินชีวิตในภูมิภพได้โดยไม่ต้องออกไปหางานทำในตัวเมือง รูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของเด็กไร้สัญชาติ ครอบครัว และชุมชน นับเป็นเรื่องสำคัญผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเด็กไร้สัญชาติของชุมชนรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติและเสนอแนวทางการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติ ที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชนของเด็กไร้สัญชาติใน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพของเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษา ปัญหา และอุปสรรคของเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ศักยภาพการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ปัญหา และอุปสรรคของเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเช่นไร

๑.๓.๓ แนวทางการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และกำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้ คือ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติใน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษาตาม พันธูทิพย์ กาญจนะจัตรา สายสุนทรทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการเรียนรู้ ๒) ด้านสังคม/วัฒนธรรม ๓) ด้านสิทธิมนุษยชน ๔) ด้านการพึ่งพาตนเอง^๔

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านตัวแปรของการวิจัยไว้ ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ด้านตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ/การอยู่กับครอบครัว ระดับการศึกษา การเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน ด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม/วัฒนธรรม ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านการพึ่งพาตนเอง

๒. ด้านตัวแปรตาม (Dependent Variables) การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เด็กไร้สัญชาติ ที่มีอายุตั้งแต่ ๑๒ - ๑๘ ปี ในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑,๓๐๒ คน^๕ โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน (Taro Yamane)^๖ โดยมีความ

^๔ พันธูทิพย์ กาญจนะจัตรา สายสุนทร. แนวคิดเรื่องคนไร้สัญชาติในไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศรีบุรณคอมพิวเตอร์การพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖.

^๕ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองลู, แผนพัฒนาสามปี (๒๕๕๔ - ๒๕๖๐), (กาญจนบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองลู, ๒๕๕๔), หน้า ๗. (อัดสำเนา)

^๖ สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๑.

คลาดเคลื่อน ($\pm 5\%$ = ๓๐๖ คน) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐๖ คน ผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้วยวิธีการ สัมภาษณ์ จำนวน ๑๐ ท่าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีเท่านั้น

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ จนถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน ในการศึกษาค้นคว้าและวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง การสร้างการเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติ ในทุกด้าน เช่น การพัฒนาการเรียนรู้ การพัฒนาด้านจิตใจ การสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิต

๑.๕.๒ ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถของพื้นที่ที่จะรองรับการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม/วัฒนธรรม ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านการพึ่งพาตนเอง ด้านรายได้ และการพึ่งพาตนเอง

๑.๕.๔ เด็กไร้สัญชาติ หมายถึง เด็กอายุตั้งแต่ ๑๒ - ๑๘ ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งไม่มีสัญชาติของรัฐใดเลย ไม่ว่าบิดามารดาหรือ ผู้ปกครองของเด็กจะมีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงศักยภาพของเด็กไร้สัญชาติใน ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงปัญหา และอุปสรรคของเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๖.๓ ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติในตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี